

**RUNOJA JA LAULUJA SODASTA JA RAUHASTA
1940-LUVULTA NYKYHETKEEN**

Huoyin elämän puu

Valokuva: Iivari Mikkonen

**VIERAILUESITYKSET KOM-TEATTERISSA
26.11. JA 10.12.2023 KLO 15.00.**

RUNOJA JA LAULUJA SODASTA JA RAUHASTA 1940-LUVULTA NYKYHETKEEN

Kulttuurilla on elintärkeä tehtävä kriisien, uhkien ja vihan ilmapiirissä. Vuoden 2022 alussa kirjailija Marja-Leena Mikkola ja muistitietotutkija, dosentti Ulla-Maija Peltonen pyysivät joukon taiteilijoita pohtimaan, onko sodan ja rauhan runoudella mahdollisuuksia tuoda militarisoituvaan aikaan ajattelun syvyyttä. Tästä kehkeytyi projekti, joka sai nimen **Huojuu elämän puu** Katri Valan runon mukaan. Työryhmän tapaamisten ja keskustelujen pohjalta syntyi taiteellinen kokonaisuus, joka mahdollistaa yhteisöllisen kokoontumisen runouden äärelle.

Huojuu elämän puu on yhtä aikaa näyttämöteos ja konsertti. Rauhan, sodan, väkivallan ja vapauden teemat kulkevat läpi esityksen, joka haluaa nostaa runouden näkyväksi yhteiskunnalliseksi voimavaraksi. Teoksen suunnittelusta ja toteutuksesta vastaavat Marja-Leena Mikkola ja Ulla-Maija Peltonen sekä viisi esiintyjää: näyttelijä Kristiina Halkola, näyttelijä, laulaja Vuokko Hovatta, näyttelijä, ohjaaja Jussi Lehtonen, musiikki- ja esitystaiteilija Teea Aarnio ja muusikko, säveltäjä Antti Kujanpää. Runojen säveltäjiä ja sovittajia ovat Kaj Chydenius, Eero Ojanen ja Anna-Mari Kähärä sekä Teea Aarnio ja Antti Kujanpää.

Huojuu elämän puu sisältää kahdenkymmenen suomalaisen runoilijan tuotantoa Katri Valasta ja Aale Tynnistä Bo Carpelaniin ja Lassi Sinkkoseen, Eeva-Liisa Mannerista ja Eila Kivikk'ahosta Olli Heikkoseen ja Niillas Holmbergiin. Runojen kielinä ovat suomi, ruotsi ja pohjoissaame. Lähes puolet esityksen runoilijoista oli sotavuosina 1939–1945 nuoria aikuisia, neljäsosa oli tuohon aikaan lapsia, neljäsosa on syntynyt rauhanaikana. Runot on kirjoitettu kahdeksalla vuosikymmenellä, ja niiden tekijät edustavat eri sukupuolia, aatemaailmoja ja taidekäsitteitä. Runojen esittäjät edustavat 1940–1980-luvuilla syntyneitä monipuolisia taiteilijoita.

Huojuu elämän puu tuo yhteen eri vuosikymmenten runoja sodasta ja rauhasta, joten tapahtuma on jo itsessään sukupolvien välinen kohtaaminen, joka kuvastaa laaja-alaisesti suomalaista yhteiskuntaa, kulttuureja ja rauhanaatetta.

Sodat ovat osa vaikeaa kulttuuriperintöä, josta emme saa vaieta. Runous, muistitieto ja taide toimivat kulttuurisen muistin alustoina. Sodan aikana tunteet ja kokemukset ylittävät kielirajat, ja monet etsivät väylää käsitellä omia tunteitaan sodan nyt riehussa Ukrainassa ja Gazassa. **Huojuu elämän puu** -esityksen klassikoilla Katri Valalla ja Elvi Sinervolla on keskeisenä teemana äitiys ja lasten suojaaminen tuholta. Eila Kivikk'aholla teemana on pakolaisuus ja nuoren ihmisen kokema elämän pohjan sortuminen, mutta myös sovinnon ja rauhan etsiminen keskellä sotaisia pasuunasooloja. Joku esityksen runo tuo mustan viestin suoraan sodan juoksuhaudoista, toinen väkeviä kuvia sodan ja sorron kauhuista läpi vuosisatojen.

Huojuu elämän puu – kantaesitys Kajaanin runoviikoilla 6.7.2023

Esityksen runot eivät liity vain Suomen käymiin sotiin ja niiden seurauksiin, vaan mukana ovat myös Vietnamin sota ja Chilen väkivaltainen vallankaappaus, jotka ovat yhden runoilijasukupolven ohittamattomia kokemuksia. Aale Tynnin runo ilmentää yhtä hänen pääteemoistaan, maailmankulttuurin syviä kerroksia ja sivilisaatiotamme uhkaavaa tuhoa, ja Eeva-Liisa Mannerin sikermä Strontium puolestaan on suuren runoilijan näkymä maailmaan ydinsodan jälkeen; samaa teemaa on käsitellyt myös Arvo Turtiainen. Runoudessa näyttäytyy myös kaunistelematon kuva sodan jättämistä jäljistä ja valtapyrkimysten ja vapaudenriiston yhteyksistä.

Nuoremman runoilijapolven tuotannossa on vahvasti läsnä luontosuhteen, kulttuurien ja maapallon uhattu olemassaolo. Rauha merkitsee iloa ja toivoa, luonnon ja elämän suojelun ainutkertaisuutta. Runojen kirjoittamisajankohtien erot, tyylien ja runokielen erilaisuudet, näkemysten ja painotusten vaihtelut – tämä kaikki on havaittavissa **Huojuu elämän puu** -kokonaisuudessa.

Työryhmän jäsenet ovat hyvin tietoisia sotien pitkälle ja syvälle ulottuvista haitallisista seurauksista. Sodalla on pitkät lonkerot. Sodanjälkeisten sukupolvien edustajina me emme halua unohtaa emmekä ylläpitää vaikenemisen kulttuuria, vaan kutsumme yleisön, sukupolvesta riippumatta, jakamaan muistonsa ja kokemuksensa kanssamme. Runous avaa jokaiselle väylän omien tunteiden kohtaamiseen ja antaa välineitä yhteisesti jaettujen kokemusten tunnistamiseen.

Bo Carpelanin runon *Jag vaknade vid att någon skrek på gården* viesti on selvä: kukaan ei ole turvassa.

Heräsin siihen että joku huusi pihalla.

Heräsin kaasun hajuun: kaikki viruivat kuolleina, minä myös.

Heräsin siihen että sota oli syttynyt ja vaatteeni paloivat.

Oli hiirenhiljaista. Vain isä kuorsasi rauhoittavasti.

Heräsin niin moneen onnettomuuteen.

Se oli treenausta tulevaisuutta varten.

(Suom. Tuomas Anhava)

Lars Huldénin kabareelaulussa *En visa om neutronbomben, som man kan somna till, Kehtolaulu neutronipommista*, pelko aseiden tuhoisasta voimasta on todellinen.

Niin monta vaikeaa kysymystä
nuo pienet neutronit herättää,
kun peltiin ei tule rypistystä,
mutt´ maailmaan ei jää elämää.

Jos oikein tahdon, niin tietää saanko
neutronikuoleman luonnetta?
Onko se kaunis? Ja sanotaanko
onnelliseksi mun loppua?

Iskeekö säteily ilman muuta
niin että hetkessä kuukahdan?
Ja käynkö ehkä silloin huutamaan,
vai ihan hiljaako luovutan?

Sanottiin ennen: on aseet puhtaat;
ei mitään lie tätä puhtaampaa.
Oi, tiedemies, näin sä uras kruunaat.
On millä arkkua koristaa.

Jää omaisuus, jota luoda aloin,
vain minä itse käyn rajan taa.
Kulttuuri myös lähes kuivin jaloin
elämän virrassa vaeltaa.

Nämä on maailman elinehdot,
ellei jo pian joku jotain tee.
Kuolleina seisovat vehmaat lehdot,
ja tuuli hiljaa vain huokailee,
ja tuuli hiljaa vain huokailee.

(Suom. Kaj Chydenius)

OHJELMA

ALKUKOHTAUS Miksi tämä esitys?

Huojuu elämän puu -työryhmä, Marja-Leena Mikkola, Ulla-Maija Peltonen

Pentti Lahti: Antti Varjo.

Jussi Lehtonen, Kristiina Halkola, Vuokko Hovatta, Teea Aarnio, Antti Kujanpää

Marja-Leena Mikkola: Saima Irene maaliskuussa 1918.

Säv. Anna-Mari Kähärä.

Teea Aarnio, Vuokko Hovatta, Antti Kujanpää

Katri Vala: Ädit.

Kristiina Halkola

Lassi Sinkkonen: Synnyinmaa, isänmaa 1–3.

Jussi Lehtonen

Marja-Leena Mikkola: Tyttö ja tanssiva karhu.

Säv. Kaj Chydenius. Sov. Teea Aarnio.

Teea Aarnio, Antti Kujanpää

Eila Kivikk'aho: Pakolainen I. Lähtö.

Kristiina Halkola

Impi Kauppila: Madonna.

Vuokko Hovatta

Antti Kujanpää: Instrumentaali.

Antti Kujanpää

Arvo Turtiainen: Oli joulupäivä.

Jussi Lehtonen

Lars Huldén: En visa om neutronbomben.

Säv. Kaj Chydenius.

Kristiina Halkola, Antti Kujanpää

Sirkka Turkka: Jeesus se käveli.

Jussi Lehtonen

VÄLIAIKA

Pentti Saaritsa: Allendelle (Chile 4).

Säv. Eero Ojanen.

Teea Aarnio, Kristiina Halkola, Vuokko Hovatta, Jussi Lehtonen, Antti Kujanpää

Olli Heikkonen: Jälkeenpäin he sanoivat.

Jussi Lehtonen

Eeva-Liisa Manner: Otteita sikermästä Strontium.

Säv. Teea Aarnio.

Teea Aarnio

Aale Tynni: Kirvesaika, veitsiaika.

Kristiina Halkola

Leif Salmén: Ikoni.

Vuokko Hovatta, Antti Kujanpää

Bo Carpelan: Jag vaknade vid att någon skrek på gården.

Säv. Antti Kujanpää.

Teea Aarnio, Vuokko Hovatta, Antti Kujanpää

Bo Carpelan: Kaupungit.

Säv. Antti Kujanpää

Teea Aarnio, Vuokko Hovatta, Antti Kujanpää

Elvi Sinervo: Elokuu 1945.

Kristiina Halkola

Eila Kivikk'aho: Kun tuli tarttui punaiseen lapioonsa.

Säv. Teea Aarnio.

Teea Aarnio, Vuokko Hovatta, Antti Kujanpää

Arvo Turtiainen: Kun synnyin -sikermä.

Jussi Lehtonen

Aulikki Oksanen: Vietnämässä, Vietnämässä.

Säv. Kaj Chydenius.

Vuokko Hovatta, Antti Kujanpää.

Niillas Holmberg: Ai on tämä näkymä sinusta kaunis?

Já, čáppášat don dáid duovdagiid?

Teea Aarnio, Jussi Lehtonen

Pauliina Haasjoki: Seisoin tuulessa laiturilla.

Säv. Teea Aarnio.

Teea Aarnio, Kristiina Halkola, Vuokko Hovatta, Jussi Lehtonen, Antti Kujanpää

LOPPUKOHTAUS Huojuu elämän puu -työryhmä

Kokonaiskesto väliaika mukaan lukien 2 h.

RUNOILIJAT

Bo Carpelan (1926–2011) Jag vaknade vid att någon skrek på gården. Gården.
Dikter av Bo Carpelan. Schildts (1969); Heräsin siihen että joku huusi pihalla.
Suom. Tuomas Anhava. Piha. Otava (1984); Städerna.
Källan. Dikter. Schildts (1973); Kaupungit. Suom. Tuomas Anhava.
Elämä jota elät. Valitut runot 1946–1973. Otava (1974). Säv. Antti Kujanpää.

Pauliina Haasjoki (s. 1976) Seisoin tuulessa laiturilla. On parempi että jätätte tämän maan.
Planeetta. Otava (2016). Säv. Teea Aarnio.

Olli Heikkinen (s. 1965) Jälkeenpäin he sanoivat. Rajalliset maat. Teos (2020).

Niillas Holmberg (s. 1990) Já, čáppášat don dáid duovdagiid? Juolgevuodđu. DAT (2018);
Ai on tämä näkymä sinusta kaunis? Jalkapohja. Gummerus (2019).

Lars Huldén (1926–2016) En visa om neutronbomben, som kan somna till. (1968)
Säv. Kaj Chydenius.
Sånger för scen och kabaré: till text av Lars Huldén: för en eller flera röster
medpianoackompanjemang. Schildts (2002).

Impi Kauppila (1909–1991) Madonna. Paratiisin valloitus. Otava (1947).

Eila Kivikk'aho (1921–2004) Pakolainen I. Lähtö; Kun tuli tarttui punaiseen lapioonsa.
Säv. Teea Aarnio. Parvi WSOY (1962).

Pentti Lahti (1913–1955) Antti Varjo. Karhutanssi. Runoja. Kansankulttuuri (1945).

Eeva-Liisa Manner (1921–1995) Otteita sikermästä Strontium. Orfiset laulut. Tammi (1960). Säv.
Teea Aarnio.

Marja-Leena Mikkola (s. 1939) Tyttö ja tanssiva karhu. Säv. Kaj Chydenius, sov. Teea Aarnio;
Saima Irene maaliskuussa 1918. Säv. Anna-Mari Kähärä. Lauluja. Otava (1976).

Aulikki Oksanen (s. 1944) Vietnamsissa, Vietnamsissa. Maallisia lauluja. Laulutekstejä 1964–74.
Kirjayhtymä (1974). Säv. Kaj Chydenius.

Pentti Saaritsa (s. 1941) Allendelle (Chile 4). Kuuden syksyn runot. Kirjayhtymä (1974). Säv.
Eero Ojanen.

Leif Salmén (1952–2019) Ikoni. Ikoni. Suom. Caj Westerberg. Tammi (1986).

Elvi Sinervo (1912–1986) Elokuu 1945. Kellopöijut: runoja (yhdessä Arvo Turtiaisen kanssa).
Kansankulttuuri (1950).

Lassi Sinkkonen (1937–1976) Synnyinmaa, isänmaa 1–3. Minä maani maailmassa.
Tammi (1969).

Sirkka Turkka (1939–2021) Jeesus se käveli. Mies joka rakasti vaimoaan liikaa.
Tammi (1979).

Arvo Turtiainen (1904–1980) Kun synnyin; Oli joulupäivä. Minä paljasjalkainen. Runoja. Tammi (1963).

Aale Tynni (1913–1997) Kirvesaika, veitsiaika. Tarinain lähde: runoja. Otava (1974).

Katri Vala (1901–1944) Äidit. Pesäpuu palaa. WSOY (1942).